

Bánásmód és biztonság

Tagadhatatlan: másként, másnak látjuk börtöneinket ma, mint néhány évvel ezelőtt. Mintha léghajóval emelkednénk a magasba, lassan, szinte észrevétlenül tűnnek el apró részletek a látómezőből, s kerülnek nagyobb összefüggésbe házak, utcák, emberek. Milyen hát közvetlen szakmai környezetünk napjainkban, a rendszerváltozás után, de még a reform kiteljesedése előtt? Milyen kételyekkel, bizonyosságokkal találja szemben magát az a büntetés-végrehajtási dolgozó, aki éveket, netán évtizedeket töltött el a testületnél? Rovatunkban ezúttal intézeti vezetők tapintanak rá fájó, eleven kérdésekre Csordás Sándor vitaindító cikkének ürügyén, amelyet előzetesen elküldtünk a hozzászólóknak, s arra kértük őket, fogalmazzák meg személyes tapasztalataikat s a munkájukat befolyásoló szemléleti és környezeti feltételeket.

A rendszerváltozás óhatatlanul felveti, hogy a büntetés-végrehajtás területén is átértékeljük az eddigi normákat és a kialakult gyakorlatot. Nyilvánvaló viszonyítási pont lehet a Nyugat-Európában már régóta meghonosodott büntetés-végrehajtási szemlélet. Nem mintha teljesen új alapokról kellene indulnunk, de bizonyára jóval több jogot biztosíthatunk a fogvatartottaknak, s így elviselhetőbbé tehetjük a büntetésük letöltését. A szabadságvesztés ténye önmagában is elegendő büntetés, miért kellene tovább tetéznünk szükségtelen korlátozásokkal, attól fosztva meg az elítélteket, ami a büntetés végrehajtása közepette egyfajta „szabadságot” ad, illetve annak illúzióját kelti. Igaz, e jog egyúttal az eddigi hazai bv-gyakorlat bizonyos „önkorlátozását” is igényli.

Összefüggő kérdések

Megtehető-e mindez anélkül, hogy a büntetés-végrehajtás mint szervezet érdeksérülést szenvedne, a rend, fegyelem és biztonság fellazulna? A válasz nem is olyan egyszerű, gyakorlati kivitelezése pedig még ennél is bonyolultabb.

Mindenekelőtt tisztázni kell: milyen rendre, fegyelmre és biztonságra van szükség? Változhat-e intézetenként, vagy egységesnek kell-e lennie? Elégséges-e, hogy az intézetek zavartalan működését biztosítsa, s végképp elvetendő-e az öncéli, jól ismert szigor? Igaz-e, hogy az emberek ösztönösen megérik, mennyire szükséges a tőlük megkövetelt rend és fegyelem? Hol van a józan ésszerűség határa? Mikortól csap át romboló hatású engedékenységbe? Tapasztalatok szerint az emberek többsége az ésszerű szigorot önként elfogadja, az ésszerűtlen ellen viszont ahol csak tud, fellép. Megfelelő rendre, fegyelmre és biztonságra persze feltétlenül szükség van. Enélkül ugyanis egyetlen

szervezet sem létezhet. De mit értünk megfelelőn? Furcsa lenne, ha a börtönökben mindenki azt csinálná, amit akar és senkit sem lehetne rendre utasítani. Börtönben elfogadhatatlan az anarchia!

Jogok és kötelességek

Hogyan érvényesül elvi szempontból e lényeges igény a börtönök világában? Nyilvánvalóan pontosan meg kell határozni, kinek, milyen jogai és kötelezettségei vannak. A fogvatartottaknak és a testület tagjainak egyaránt. A testületnek biztosítania kell, hogy a fogvatartottak gyakorolhassák jogaikat, de eközben teljesítsék kötelességüket is. Ha ez így van, akkor a bv-intézetekben rend, fegyelem és biztonság uralkodik. De mi történik akkor, ha ez az egyensúly bármelyik oldalon elbillen? Nézzük először a testületet: ha meggátolják vagy „elkenik” a megfelelő jogok érvényesülését, ha nem elfogadható a bánásmód, akkor előbb-utóbb feszültség és elégedetlenség lép fel az intézetben, s ez rendkívüli eseményekhez vezethet. Nyilvánvaló tehát, hogy a szükségtelen „keményítés” a biztonság ellen hat.

A helyzet megoldására kétféle gyakorlati választ ismerünk: vagy biztosítják a jogok teljes körű érvényesülését és akkor a rend várhatóan helyreáll, s a feszültség csökken, vagy az okok alapos feltárása helyett csupán szigorú biztonsági intézkedéseket hoznak. Ekkor a rend csak látszólag áll helyre, a feszültség viszont nem szűnik meg. Talán fölösleges magyarázni, melyik megoldás a hasznosabb. Más kérdés persze, hogy a jog nem adomány, hanem természetes emberi szükséglet. Nagy hiba lenne, ha a bévés (legyen felügyelő, nevelő stb.), *kegyosztói* minőségben porciózná a jogszabály biztosította lehetőségeket, mondván, a fegyelem érdekeit ő tartja szem előtt igazán.

Hogyan alakul mindez a fogvatartottak szemszögéből? Ők sem felelhetnek el, hogy ha kötelezettségeiket nem teljesítik kellőképpen, akkor közvetlenül veszélyeztetik az intézet működését és biztonságát. Márpedig a testületnek is vannak jogai. Többek között az, hogy a rendszer biztonságosan

működjön. Ha ez a jog elvész, akkor sérelmet szenved a biztonság. A helyzet megoldása szintén kétféle lehet: ha elérhető, hogy a fogvatartottak önként vagy figyelmeztetésre hajlandók kötelezettségeiket maradéktalanul teljesíteni, akkor a rend természetes módon helyreáll, ha viszont erre nem hajlandók, akkor azt a testületnek kell kikényszerítenie. A rend persze ekkor is helyreáll, ám a feszültség aligha szűnik meg, ezért különböző, újfajta intézkedések szükségesek. Azt hiszem, mindkét fél számára az első megoldás a kedvezőbb.

A napi gyakorlat

Változó, dinamikus időket élünk, s e folyamatok a büntetés-végrehajtási intézetekben is érzékelhetők. Miként élük meg mindezt a napi gyakorlatban az elítéltek és a személyi állomány tagjai?

Közismert, hogy az emberek a változásokat vegyes érzésekkel fogadják. A helyes út megtalálása senki számára sem könnyű. Az egyensúly megteremtése hosszadalmas, ellentmondásos folyamat eredménye. Sokan türelmetlenek, félreértének, félremagyaráznak dolgokat, mások úgy érzik, sérelem éri őket. Megint mások higgadtan, türelmesen, hideg fejjel szemlélik a változásokat.

Nézzük először a fogvatartottakat! Észlelhetők megnyilvánulások, amelyek szertint ők a régi rendszer áldozatai, tehát igazságtalanul ítélték el őket, ezért követelik vélt sérelmeik orvoslását. Figyelmén kívül hagyják azt a tény, hogy a bűnözést egyetlen társadalmi rendszer sem tűri el.

Olyan vélemények is léteznek, amelyek szerint a magyar büntetés-végrehajtás diktatórikus, „kádárista”, embertelen. E vélemények nem veszik figyelembe, hogy büntetés-végrehajtásunk alapjaiban, főként szemléletében, eddig is megfelelt az európai normáknak, a tárgyi feltételeket viszont nem tudjuk rövid időn belül megváltoztatni.

Mások azonnal több jogot és lényegesen jobb körülményeket követelnek. Évelkedők nem értik meg, hogy a változásokhoz idő és pénz szükséges. Többen

Az emberi tényezők és a technika egyaránt előfeltétele a biztonságnak

azt hiszik, bármit megtehetnek, bárhogyan viselkedhetnek, a büntetés-végrehajtásnak nincs joga korlátozni őket. Ez azért veszélyes álláspont, mert — mint már jeleztem — zűrzavarhoz vezethet.

A szokásosnál gyakrabban előfordul, hogy a személyi állománnyal szemben nyíltan ellenségesen viselkednek, utasításait nem teljesítik, trágár szavakkal „illegit” őket. Ezek az elítéltek elfelejtik, hogy börtönbe kerülésüket nem a „szmazzernak” köszönhetik, hanem saját maguknak. Éppen ezért nem a testület tagjaira kell haragudniuk.

Azt sem veszik figyelembe, ha emberi hangot igényelnek, nekik is hasonlóan kell viselkedniük.

A személyi állomány körében is tapasztalhatók negatív jelenségek. *Egyesek szerint nem kellene változások, a fogvatartottnak már így is sok engedményt adunk.* Nem látják tisztán, hogy a jogok

bővítése nem meghátrálás, nem elvi engedmény, hiszen e jogok egyetemesek, azokat legfeljebb korlátozni lehet. *Mások úgy vélik, a jogok szélesítése fellazítja a biztonságot, rendetlenséget, fegyelmezetlenséget szül.* E nézetek képviselői számára szokatlan a felismerés, hogy szilárd rendet és biztonságot nem kizárólagosan erős kényszer teremt, hanem az önfegyelem, amit csak elégedett emberektől lehet elvárni.

Személyes példamutatás

Ismerősek azok a nézetek is, amelyek szerint az elítéltekkel szemben keményebben kellene fellepni. E munkatársaink nem veszik figyelembe, hogy a keménysegnek van ugyan szerepe es ideje, de csak akkor kell alkalmazni, ha a többi eszköz már

hatástalan. Tartós, szilárd rendet és fegyelmet kizárólagosan keménységgel nem lehet elérni.

Mások azt kérdezik: miért van szükség egyáltalán humánus szemléletre és bánásmódra, személyes példamutatásra a fogvatartottakkal szemben? Nem érzékelik, hogy a fogvatartottaktól csak akkor lehet pozitív hozzáállást elvárni, ha emberi méltóságukat tiszteletben tartjuk. Ez mindenfajta tisztességes bánásmód alapfeltétele, ennek betartása esetén lehet tőlük rendezett magatartást elvárni. A személyes példamutatás azért nagyon lényeges, mert a fogvatartottaktól a rendezett viselkedést jogosan csak az követelheti meg, aki maga is így viselkedik. Ha nem sikerül őket megnyerni céljainknak, nem sikerül partneri viszonyt kialakítanunk, akkor a velük való foglalkozás csak vergődés lesz, hiszen ilyenkor éberem, szinte már-már gyanakvóan oda kell figyelniünk minden apró mozzanatra, mindent meg kell követelni, ki kell kényszeríteni. Ez az állapot felőrli a résztvevőket, a rácson belüli életet pedig „taposómalommá” változtatja.

Legalább ekkora gond az ellenkező szemlélet hatása. Akadnak ugyanis, akik türelmetlenül, egyszerre akarnak mindent, olyan változásokat kívánnak, amelyekhez

a feltételek hiányoznak. Nem látják be, hogy a hirtelenül ránk zúduló újdonságok zavarokat okozhatnak, nem érzékelik, hogy a nagy ugrások nagy megtorpanásokhoz vezethetnek, a fejlődést egyenetlenné, esetlegessé tehetik.

Az emberekkel meg kell értetnünk a változások irányát, jellegét, fel kell készítenünk őket. Ennek köszönhetően egyre több testületi tag látja világosan, milyen folyamatok zajlanak odakint és idebent, milyen irányba haladunk és ehhez — lehetőségeik arányában — miként járulhatnak hozzá ők maguk is.

Ma már világos: újfajta rend és fegyelem van kialakulóban, amelynek jellemzője a humanizálási törekvések nyilvánvalósága, felismert érdekből fakadó igény a kölcsönös tisztelet és a jogok minél teljesebb érvényesülése. Ez akkor is igaz, ha átmenetileg felfedezhető egyfajta elbizonytalanodás, a nézetek sokfélesége közepette némi tanácstalanság, helykeresés, igény a világos, tiszta szóra, útjelző elvekre. Tudjuk: vitában tisztul a gondolat, kristályosodik a lényeg, egyszerűsödik a cselekvés. Vitaindítóm — többek között — ezt a célt szolgálja.

Dr. Csordás Sándor

„A fürdővízzel együtt ne ...!”

Az utóbbi időben gyakran foglalkoztat a kérdés, hová tűnt néhány olyan viselkedésforma, amelyet korábban alapvetőnek, természetesnek tartottam és ma is annak tartok. A kérdést azért érzem fontosnak, mert úgy tapasztalom, hogy a személyi állományt és az elítélteket illetően egyaránt ama bizonyos „hátsó testrésze” ült a fegyelem.

Véleményem szerint ugyanis az „alapvető” viselkedésformákat, a jól bevált gyakorlatot meg kell tartani. A megszüntetve megtartás elvét, azaz azt, hogy a „fürdővízzel együtt ne öntsük ki a gyereket”, szerintem a rendszerváltás idején is célszerű alkalmazni. E viselkedésformák — a jól bevált gyakorlat — lassú elfelejtődése is hozzájárult ahhoz az állapothoz, amelyet

én jelenleg aggasztónak látok. Lassan olyan helyzetbe kerülünk, hogy szinte visszafordíthatatlanná válik néhány folyamat. Semmi szükség arra, hogy évek múlva sokszoros energiát pazaroljunk arra, ami ma még helyrehozható. Az a gondolat meg kifejezetten idegesít, hogy nyugdíjazásunk után a fejünkre olvassák, aktív korszakunkban milyen tehetetlenek voltunk. Most van a rendszerváltás, most születik újjá a büntetés-végrehajtás, most kell tehát az új alapokat lerakni ahhoz, hogy teljes mértékben meg tudjunk felelni az európai kívánalmaknak. Mindezt nem lehet apátiába esve, csupán az eseményektől sodortatva végrehajtani. Véleményem szerint a születendő új jogszabályok továbbra is csupán keretet adnak munkánk-